

NA ZALAZU EUROPSKE GODINE KULTURNE BAŠTINE

Kulturna baština: između civiliz

Ne treba zatvarati oči pred činjenicom da baština govori jednako o umjetnicima, arhitektima, naručiteljima i mecena (sjetimo se Josipa Jurja Strossmayera), koliko o samoj zajednici. Utoliko je baština ne samo dio povijesti umjetnosti ili kulturni fenomen nego i pitanje kolektivnog identiteta

DINO MILINOVIĆ

Posljednjih godina posvuda u Hrvatskoj vidimo napore da se kulturna baština iskoristi kao potencijal za privlačenje turista, fenomen koji odgovara sve većem udjelu turizma u okviru nacionalnoga bruto dohotka. Pritom je sve na ponudu: od monumentalnih sakralnih i javnih građevina, gradskih zidina, vrtova i perivoja, do tradicionalnih običaja i gastronomskih tradicija. Brzo rastući fenomen kulturnog turizma nije nikomu promaknuo, pa tako imamo sve više kulturnih itinerara i agencija koje organiziraju upravo taj oblik putovanja. Države se natječu kako bi upisale što više lokaliteta na UNESCO-ov popis Svjetske baštine. Jedna od najzanimljivijih posljedica jagme za *brendovima*, ujedno i dokaz koliko se naše shvaćanje pojma kulturne baštine promijenilo u posljednjih nekoliko desetljeća, jesu prijedlozi za upis industrijskih i radioničkih postrojenja, kultiviranih krajolika (primjerice, vinograda), drevnih trgovačkih putova (primjerice, Put svile). Sada tomu možemo pridodati i tzv. *nematerijalnu baštinu*, zaseban UNESCO-ov popis starih i vrijednih običaja na kojemu se nalaze upisani fenomeni poput Sinjske alke, Paške čipke, Lepoglavske drvene igračke, gange ili suhozida. Može nam se učiniti da je uz malo mašte sve moguće proglasiti baštinom i prikladno zaštititi, pa onda iskoristiti u turističkoj ponudi. Cijena koju plaćamo za ulaz na takva mjesta pomaže nam da se prisjetimo kako je riječ o iznimnim, povijesno važnim lokalitetima. Pritom često zaboravljamo na njihovo izvorno značenje, njihovu povijesnu i simboličku vrijednost i na potrebu stalna dijaloga s glasovima koji nam pristižu iz povijesti.

Od suhozida do Lenucijeve potkove

Volimo se pohvaliti da je Hrvatska dobro zastupljena na UNESCO-ovim popisima kulturne (i prirodne) baštine: sedam lokaliteta na prestižnoj Listi svjetske baštine (u taj broj nisu uključene zajedničke nominacije sa susjednim zemljama: a) venecijanske fortifikacije u Zadru i Šibeniku s Italijom i Crnom Gorom; b) srednjovjekovne nekropole stećaka s Bosnom i Hercegovinom i Srbijom) te čak 17 kulturnih dobara nematerijalne baštine (neke smo već spomenuli). Iz Domovinskoga rata izišli smo svjesni važnosti spomeničke baštine i s kvalitetnom strukom konzervatora i restauratora koji mogu i drugdje pripomoći u obnovi ratom oštećenih spomenika (primjerice, u Siriji). Nedavna nagrada organizacije Europa Nostra Ferdinandu Mederu, dugogodišnjem

ravnatelju Restauratorskoga zavoda Hrvatske europska je potvrda kvalitete naših stručnjaka. Kada se reklamiramo na stranim tržištima, želeći privući što više turista, s pravom ističemo bogato kulturno nasljeđe, koje seže od prapovijesti (dojmljivi novi muzeji neandertalca u Krapini i Vučedolske kulture u Vukovaru), do suvremenog doba.

Imamo svjetski značajne spomenike antičke civilizacije (Arena u Puli, Dioklecijanova palača, Eufrazijeva bazilika), na kojoj je izrasla srednjovjekovna hrvatska kultura, oplodena doticajima s Apeninskim poluotokom i Srednjom Europom, s remek-djelima poput Radovanova portala u Trogiru ili drvenih vratnica splitske katedrale Andrije Buvine. Diljem jadranske obale prepoznatljiv je intenzivan kulturni razvoj u vrijeme renesansnog humanizma, s vrhunskim djelima umjetnosti i arhitekture (Šibenska katedrala, kapela bl. Ivana sa skulpturama Ivana Duknovića i Nikole Firentinca u Trogiru, Knežev dvor u Dubrovniku, Hektrovčev tvrđalj u Starome Gradu). Imali smo i „mračna“ stoljeća, tijekom kojih smo bili izloženi stalnim ratovima i pustošenjima (prigodom posjeta turskoga predsjednika Erdogana politički korektno nazvanih „sretima“); iza njih su ostali utvrđeni dvorci Hrvatskoga zagorja i posjedi Zrinskih i Frankopana u Međimurju, Primorju i Lici, razgrađeni nakon neuspjeha urote iz 1671. godine.

Neko smo vrijeme tavorili na periferiji Europe, koja se brzo razvijala iza „predzida“ kršćanstva, i sanjali o panslavskom savezu u krilu Rimske crkve, zbog čega je jedan od najvećih sanjara, Juraj Križanić (o kojemu je tako lijepo pisao Ivan Golub), proveo petnaest godina u Sibiru (pet godina manje od Karla Štajnera, gotovo tri stoljeća kasnije). „Probudili“ smo se tek polovicom 19. stoljeća, a simboličko sjedinjenje Gradeca i Kaptola u jedan grad bio je uvod u ambiciozni razvoj hrvatske metropole. Urbanistički biser Lenucijeve potkove pokazuje volju Zagreba da se nadmeće s Budimpeštom i Bečom, o čemu svjedoče kolone posjetitelja koji ovih dana prolaze Zrinjcem, uživajući u adventskom ozračju i diveći se zgradi Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Umjetničkom paviljonu i palačama izgrađenim za hrvatsko plemstvo kojemu, bez obzira na Šenoine prijekore u Diogenu, pripadaju zasluge za velik dio našega povijesnog nasljeđa. Mogli bismo nabrajati u nedogled i pritom se sve više izložiti opasnosti da nešto izostavimo, da nekoga zaboravimo...

Dijalozi s baštinom

Ali prava svrha baštine nije natjecanje u broju lokaliteta na UNESCO-ovim listama, niti privlačenje stranih turista. Za kvalitetnu zaštitu spomenika novac je, dakako, nužan i trebalo bi nam više udruga poput Prijatelja dubrovačkih starina, koji sredstvima prikupljenim od ulaznica za dubrovačke zidine financiraju obnovu srednjovjekovnih fortifikacija u Stonu (još jedan hrvatski kandidat za Svjetsku baštinu) i druge spomenike na krajnjem jugu Hrvatske. Ipak, ostavimo na trenutak financije po strani i zapitajmo se u kojoj mjeri baštinu doživljavamo kao nešto živo, kao sugovornika s kojim smo stalno iznova u dijalogu. Iz toga bismo dijaloga morali izići bogatiji, nadahnutiji, baš kao onaj prolaznik koga Paul Valéry doziva s pročelja Muzeja čovjeka (Musée de l'homme) u Parizu: „O tebi ovisi jesam li grob ili riznica, da li govorim ili šutim...“. Istina je, o temi kao što je kulturna baština ne da se pisati drukčije nego ostrašćeno, u protivnom riskiramo zvučati kao turistički djelatnik koji zbraja posjeti-

tele ili konzervator koji je pozvan da sanira urušeni zid. Jer baština nije samo lijepo uređena stara zgrada, ili vrijedni predmet u nečijoj zbirci; baština je sveukupnost našega povijesnog nasljeđa, koja nas prati kroz život i velikim nas dijelom oblikuje. Antički su Grci tu sveukupnost zvali *ta patria*, što je ujedno i sinonim za domovinu. Rimljani su preuzeli pojam u istom značenju i trudili se živjeti u skladu s običajima predaka (*mos maiorum*), vjerujući da je upravo to – uz prikladan savez s bogovima – temelj na kojemu počiva snaga njihove države. Rimski povjesničar Amijan Marcelin citira grčkog filozofa Simonida, koji kaže da je čovjek u potpunosti sretan samo ako se može ponositi svojom državom.

Kada mi je bilo dvanaest godina, na književni natječaj *Modre laste* poslao sam tekst posvećen Zrinsko-frankopanskoj uroti, koji je započinjao ovako: „Povijest svakoga naroda opjevana je i oslikana...“ i s dodjele nagrada odveo sam se na Tomosovu mopedu, glavnom zgoditku. Bilo je to 1971. godine, kada su prisjećanje na prošlost i svojevrstni povijesni „romantizam“, kao i u vrijeme Šenoae, bili posvuda u zraku i kada je vinjak *Zrinski* bio hit-piće u Badelovoj ponudi.

Ivan Duknović, *Bogorodica s djetetom*, 15. st., Trogir

Žuti prsluci pred simbolima Francuske

Ne treba zatvarati oči pred činjenicom da baština govori jednako o umjetnicima, arhitektima, naručiteljima i mecena (sjetimo se Josipa Jurja Strossmayera), koliko o samoj zajednici. Utoliko je baština ne samo dio povijesti umjetnosti ili kulturni fenomen nego i pitanje kolektivnog identiteta. Neki je dan predsjednik francuske vlade izjavio da je šokiran što su prosvjednici (tzv. žuti prsluci) za poprište sukoba s policijom odabrali *simbole* Francuske, Slavoluk pobjede (*Arc de triomphe*) i grob neznanog vojnika. Kada su Hrvatska i Turska 2004. u Rimu potpisale sporazum o pristupanju Europskoj Uniji, ceremonija je bila organizirana u velikoj dvorani palače na Kapitolu (na mjestu nekadašnjeg Jupiterova hrama), oslikanoj podvizima slavni rimskih vojskovođa, pod ispruženom rukom pape Urbana VIII. (na istome su mjestu 1957. potpisani Rimski ugovori, začetak EU). Simboli prošlosti snažno su prisutni u našem svijetu, samo ih treba znati čitati. Visoki, vitki rimski stup s bogatim kapitelom koji osamljeno stoji na početku Kalelarge u Zadru priziva svu antičku prošlost grada. Tajanstvena sfiga na Peristilu u Splitu govori o još daljim, gotovo zaboravljenim korijenima, o kojima je sanjao Dioklecijan kada je odlučio svoju palaču ukrasiti po uzoru na

aleje u dalekim egipatskim hramovima. Iz istog je razloga baština tako ranjiva; skromni ukras pletera na crkvicama u zadarskome i šibenskome zaleđu, smatran tipičnim za hrvatsku srednjovjekovnu kulturu, bio je sustavno uništavan u godinama prije Domovinskoga rata kao nepoželjni dokaz „tuđe“ prisutnosti u tome kraju. Istu su sudbinu doživjeli antički spomenici u Palmiri (Sirija) od strane ISIL-a. Izvitopereno shvaćanje prošlosti može poslužiti veličanjima pojedinca ili naroda, tipičnima za totalitarne režime i tirane. Periklo u Ateni nije dobio kip, premda je obnovio Akropolu i izgradio velebni Partenon, jer atenska demokracija, u strahu od neograničene vlasti jednog čovjeka, nije smatrala primjerenim izdizati pojedinca iznad polisa. Dubrovačka je republika jedino Mihi Pracatu podigla spomenik (doduše, unutar Kneževa dvora, ne na javnom trgu), i to stoga što je sve svoje bogatstvo ostavio Gradu (Rendićev Gundulić stigao je kasnije, u drugoj polovici 19. stoljeća, kada je republika već bila davna uspomena, a Meštrovićev Držić tek prije deset godina). No zato se lik svetoga Vlaha pojavljuje svagdje, od pročelja crkve pa do ulaza u Grad.

Bruce Lee u Mostaru, kraljica Šakuntala u Osijeku

Ako su europski gradovi ipak puni spomenika istaknutim pojedincima, to je zato što svaka zajednica ima vlastite utemeljiteljske mitove i heroje, svoje ideale (ali i demone). Oni u gradskom prostoru pričaju priču o prošlosti ili „prošlostima“ (kao spomenik banu Josipu Jelačiću ili onaj Grguru Ninskome). Umjetnik, dakako, vodi svoj vlastiti, unutrašnji dijalog sa slavim prethodnicima. Radeći kip Eugena Kumičića (danas ispred muzeja Mimara), Frano Kršinić odlučio je „parafrazirati“ Bukovčeva Gundulića (*Gundulićev san*, danas u Modernoj galeriji u Zagrebu); za njega je to bio *hommage* velikanu koji je i sam postao dijelom kulturne povijesti. Kao što je Bukovac na svome zastoru u Hrvatskome narodnom kazali-

U vrijeme kada govorimo o uvođenju novih programa u škole i o tome kako naša budućnost ovisi o predmetima tzv. STEM područja, mora se naći mjesta za promicanje ideje o važnosti očuvanja baštine

štu stvorio kanonske figure hrvatske kulturne prošlosti, koje su u međuvremenu urasle u svijest naroda, isto kao i poprsja slavni muževa na Zrinjcu (s posljednjim, nevjernim dodatkom Nikole Šubića Zrinskog), ili imena na grobovima pod mirogojskim arkadama, koje doista jesu hrvatski Panteon. No ti svojevrstni oltari domovini podložni su promjenjivim sudbinama i mogu postati žrtve brisanja iz kolektivnog pamćenja (*damnatio memoriae*), što su stari Rimljani običavali činiti sa slikama nedostojnih careva, uništavajući kamen ili broncu i uživajući u tome kao da je riječ o živoj osobi.

Revolucionarni vođa Jean-Paul Marat bio je prvi čiji su posmrtni ostaci ušli u velebnu crkvu pretvorenu u mauzolej slavni ljudi francuske domovine (Panteon u Parizu). Prvi je iz nje i izišao, čim se promijenila (revolucionarna) vlast. Suvremena iskustva

acije, identiteta i turizma

Dijalog koji preko spomeničke baštine vodimo s vlastitom prošlošću katkad izostane tamo gdje bismo najmanje očekivali. Tako primjerice Muzej hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu namijenjen bogatom materijalu iz kolijevke srednjovjekovne hrvatske države, već dvadesetak godina zjapi gotovo prazan

Snimio Zoran Alajbeg

pokazuju da se svako postavljanje novoga spomenika uvijek doživljava kao intervencija ne samo u živo tkivo grada (kriterij prostora), već i u kolektivnu svijest zajednice (kriterij povijesti). Javni kip doživljen je kao intervencija „za vječnost“, s kojom će se morati pomiriti ne samo sadašnja, već i nadolazeće generacije. Tko bi uopće mogao zaslužiti tako povlašteno mjesto?! Spomenik kung-fu majstoru Bruceu Leeju u Mostaru, kao jedini mogući izbor u podijeljivome gradu, jest paroksizam takve dvojbe; treba li dodati da ni on, filmski naivan i povijesno irelevantan, nije dugo trajao?! Nije to jedini primjer, dakako. U Osijeku je početkom 20. stoljeća nakon duge rasprave podignut spomenik mitskoj indijskoj kraljici Šakuntali, za koju dobri građani Osijeka vjerojatno nikada nisu bili čuli, iz jednostavnog razloga što gradski očevi nisu mogli postići konsenzus oko toga tko je zaslužio spomenik u njihovu gradu. Začudo, ni tadašnji car Franjo Josip nije smatran primjerenim izborom, što govori ponešto o habsburškoj carstvu.

Pisci i duh naroda

Katkad zaboravljamo da su pismo i književnost velik dio naše baštine, počevši od prvoga traga pismenosti na hrvatskome tlu (Lumbardska pšezfima na grčkome). Koliko li je energije potrošeno kroz mnoga stoljeća da bi se sačuvao „narodni“ jezik (koji Marko Marulić zove čas *harvacki*, čas *slovinski*), počevši s biskupom Grgurom Ninškim, Marulićevom *Juditom* (čiju ćemo petstotu obljetnicu slaviti 2021), sve do isusovca Bartola Kašića, čiji bi prijevod Biblije, da ga nisu „sabotirali“ vlastiti zemljaci, bio promijenio povijest hrvatskoga jezika. Da su kojim slučajem Wilde, Joyce, Yeats ili Beckett pisali na svome (irskom) jeziku, a ne na engleskome, bi li danas bili svjetski poznati? Možda bi Krleža, da je svoje romane pisao na njemačkom, bio jednako poznat kao Musil, Roth ili Broch?! Doista, da bismo shvatili duh nekog naroda, moramo čitati njegove pisce, njihove knjige, odatle i tolika važnost prijevoda na hrvatski te, obrnuto, prijevoda s hrvatskoga na druge jezike. Odatle i važnost školske lektire, o kojoj smo u posljednje vrijeme često govorili, potaknuti katkad zelotskim žarom zagovornika reformskih rezova. Homer je, koliko god nam danas zvučao arhaično (dobrim dijelom zbog toga što jedini prijevod na hrvatski – onaj Maretićev – datira s kraja 19. stoljeća), u srcu europske kulture, kao što je Marulić u srcu hrvatske; odredi se njih dvojice, pod izgovorom da njima „koljemo“

djecu (kako je rekao jedan od „reformista“), znači priznati vlastiti poraz. Bio sam ugodno iznenađen kada sam ovoga ljeta pročitao da Milan Trenc snima film prema *Ribanju i ribarskom prigovaranju* nakon što je Hektorovićev tekst čitao na engleskome (*sic*)! Učinilo mi se simptomatičnim da je netko tko je dugo vremena živio izvan Hrvatske, u New Yorku, i bavio se ilustracijom, odlučio posretno za tekstom koji bi velika većina ovdašnjih filmaša otpisala kao neupotrebljiv i neprivlačan.

Baština na filmu

Uopće, film i javna televizija imaju izvanredno veliku ulogu u promoviranju spomeničke baštine. U proteklih tridesetak godina ne možemo se pohvaliti velikim iskoricima na tome području. Istina, snimamo dokumentarne emisije, imamo uspješne povijesne serijale autora Domagoja Burića (*Hrvatski kraljevi*, *Dubrovačka Republika*, uskoro i *Senjski uskoci*), ali to je i dalje malo. U novijemu hrvatskom filmu gotovo da i nema mjesta za baštinu, ona se rijetko koristi i kao obična kulisa, i to upravo u vrijeme kada za nju pokazuju sve veće zanimanje strani filmaši (*Igra prijestolja* u Dubrovniku, ili na Klisu). Trenc je izjavio da ga je poslije pročitana teksta upravo posjet Hektorovićevoj kući (Tvrdalju) u Starome Gradu nadahnua na snimanje filma! Određena rezerva prema baštini među mladim filmašima – kažem „rezerva“, jer ne vjerujem da je posrijedi estetska neosjetljivost – osjeća se i u drugim profesijama; jedan je poznati svjetski arhitekt bio zatečen izostankom dijaloga s tradicionalnom arhitekturom u radovima mladih hrvatskih arhitekata. Stječe se dojam da je fenomen „moderne“, koja je kirurškim rezom odvojila „staro“ od „novoga“, poput Ockhamove britve koja uklanja sve nepotrebno da bi lakše prokročila put do istine, ili skalpel koji zasijeca oko u Buñuelovu *Andaluzijskome psu*, i danas dominantan model u hrvatskoj kulturi.

Briga za baštinu u ideološkim prepućanjima katkad se smatra veličanjem nacionalnog i dovodi u vezu s „ognjištarskim“ svjetonazorom, okrenutim prošlosti i tradiciji, ergo, konzervativnim. Pa ipak se te iste „ognjištare“ zna napadati zbog nemarna ili agresivna odnosa prema baštini. Dosta se upozoravalo na rušenja antifašističkih spomenika i valja se nadati da je val vandalizma napokon iza nas, tim prije što je umjetnička kvaliteta spomenika nastalih nakon Drugoga svjetskog rata često iznimno visoka (dovoljno je navesti Bakićev spomenik Ivanu Goranu Kovačiću ili Gračanove

Vladimiru Nazoru i Augustu Cesarcu). Ali ne spominju se samo partizanski spomenici kao žrtve takva odnosa; proteklog su ljeta općinske vlasti Ciste Provo u Dalmatinskoj zagori bile kritizirane zbog nebrige za lokalitet srednjovjekovne nekropole stećaka u Cisti Velikoj (Crljevica), nedavno upisan na Listu svjetske baštine. Autor članka u *Globusu* (moj kolega s fakulteta Ivo Goldstein) posumnjao je da dobri narod zapadne Imotske krajine ni danas još nije sasvim prihvatio ostavštinu „bosanskih krstjana“, kao da su još aktualna vremena srednjega vijeka kada su iz Splita protjerani neki Zorobabel i njegovi učenici, pod optužbom da su patareni (bogumili). Premda uvijek iznova treba upozoravati na ranjivost spomenika i potrebu odgovarajuće zaštite, treba isto tako znati prilagoditi svoja očekivanja: niti je Crljevica upuštana lokalitet, niti je obližnja Crkvina (ranokršćanska bazilika s grobljem) posebno brižno uređena. Istina je da je teško tražiti od lokalnih općinskih vlasti da se primjereno brinu za vrijednosti koje treba osvijestiti i promicati na razini čitave države. To se može samo sustavnim konzervatorskim zahvatima i održavanjem, popraćenim obrazovnim programima u kojima bi jednako sudjelovali Ministarstvo obrazovanja i Ministarstvo kulture. U vrijeme kada govorimo o uvođenju novih programa u škole i o tome kako naša budućnost ovisi o predmetima tzv. STEM područja, mora se naći mjesta za promicanje ideje o važnosti očuvanja baštine, što mora biti jedan od temeljnih zadataka humanističke naobrazbe. UNESCO je još 90-ih godina prošloga stoljeća pokrenuo program *Svjetska baština za mlade*, a Hrvatska je 1996. godine bila domaćin prvog europskog foruma u Dubrovniku, kada su dućani na Stradunu, još prošarani galerijama iz nedavnoga rata, na nekoliko dana postali „nacionalnim“ izlozima država sudionika.

Da se još na trenutak vratim na „ognjištare“; jedan od imotskih „torbara“, Stipan Bilčić-Prčić, samouki čovjek koji je volio poeziju, ali je za kruh zarađivao kao gatarbajter u Austriji, ostavio je Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti donaciju od deset milijuna kuna, iz koje se financira određeni broj stipendija i književna nagrada. To je, kažu, najveća privatna donacija HAZU-u u novije doba.

Hrvatski paradoks

Dijalog koji preko spomeničke baštine vodimo s vlastitom prošlošću katkad izostane tamo gdje bismo najmanje očekivali. Izdvajam nekoliko simptomatičnih situ-

acija. Slučaj prvi: 1997. godine Republika Hrvatske je na aukciji u Londonu otkupila mramorno poprsje vojskovođe Antonia Baresia, pripisano Franji Vranjaninu (Laurani), nastojeći tako obogatiti fundus nacionalnih muzeja radovima istaknutih renesansnih umjetnika podrijetlom iz Hrvatske (kao što su Julije Klović ili Andrija Medulić, čija su djela gotovo u cijelosti u inozemnim zbirkaama). Već puna dva desetljeća, međutim, djelo slavnog kipara stoji zatvoreno u podrumima Restauratorskog zavoda (opet Valéryjev „grob“). Slučaj drugi: godina ma se naša država parničila na sudu u New Yorku (gdje je također potrošeno puno novca), kako bi dokazala da poznata ostava kasnorimskog srebra (poznata kao Seusovo blago), potječe s područja Istre. Nakon što je parnica izgubljena, ostala je mogućnost otkupa od trenutnog vlasnika srebra. Madari su iskoristili tu mogućnost i prije nekoliko godina kupili dio zbirke (za znatno manji iznos od onoga koji je prvotno tražen na aukciji). Saća ga ponosno pokazuju u parlamentu u Budimpešti. Slučaj treći, možda i najbolji: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika (MHAS) u Splitu. Doista je nevjerojatno da taj moderni muzej, djelo arhitekta Kaulzarića (koji i sam pripada velikanim hrvatske arhitekture), namijenjen bogatom, specifičnom materijalu iz kolijevke srednjovjekovne hrvatske države, već dvadesetak godina zjapi gotovo prazan, bez prave postave i modernih muzejskih programa. MHAS je neprocjenjiv za hrvatsku povijest; on svjedoči o našim prvim koracima u zajednici europskih naroda. Ljudi vole vidjeti da vas njihova povijest zanima. Zar je odveć očekivati da nas naša vlastita povijest zanima?

Zahvalan sam uredništvu *Vijenca* što mi je pružilo priliku progovoriti o ovoj temi upravo na zalasku godine koja je u čitavoj Europi bila obilježena kao godina kulturne baštine. „Stara Europa“ davno je prepoznala njezino značenje. Veliki znalac Jacques Le Goff sazeo je europsku povijest kao „dijalektički odnos između stremljenja k ujedinjenju i očuvanja različitosti...“. To je podsjetnik da je i naša baština dio velike civilizacije koju su u proteklih dvije tisuće godina izgradili narodi Europe, nastale u stalnom dijalogu s velikim prethodnicima. *Nova post vetera coepit*, da za kraj parafraziramo svetoga Pavla.

Dino Milinović izvanredni je profesor na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Autor je od 1992. do 1999. bio tajnik Hrvatske komisije za suradnju s UNESCO-om